

**KRİZLERİN TÜRKİYE'DEKİ SANAYİ ŞİRKETLERİ ÜZERİNE
ETKİLERİNİN ANALİZİ:
SEKTÖREL PAY YAKLAŞIMI**

Mustafa TERZİOĞLU

Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Cem DİŞBUDAK

Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ÖZET

Türkiye ekonomisinin itici gücünü en büyük 500 firma ve ikinci en büyük 500 firma oluşturmaktadır. Bu firmalar yurtiçi talebin büyük bir kısmını karşılar, Türkiye ihracatının da önemli bir oranını gerçekleştirmektedir. Bunların yanı sıra sanayi istihdamındaki payları da oldukça yüksektir. Bu gibi nedenlerle bu firmaların kriz yılları deneyimleri ve etkilenme biçimleri Türkiye ekonomisini de derinden etkilemektedir. Dolayısıyla bu büyük ölçekli firmaların farklı krizlerden etkilenme biçimlerinin ortaya konması ve analizi krizlere karşı politika uygulamaları açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'nin en büyük 500 firmasının 2001 ve 2008 krizlerinden etkilenme biçimlerini ve krizlere karşı geliştirdikleri stratejileri analiz etmektir. Analizin gerçekleştirilmesi için İstanbul Sanayi Odası ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen veriler kullanılmış ve istihdam, katma değer vb. gibi veriler üzerinden farklı nitelikteki krizlerin büyük firmalar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, 2001 ve 2008 krizlerinin sanayi sektöründeki büyük firmalara etkilerinin farklı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyük ölçekli firmalar, krizler, istihdam, sektörel pay yaklaşımı, Türkiye.

JEL Code: E32- Business Fluctuations; Cycles

**ANALYSING THE IMPACTS OF THE CRISIS ON TURKISH
MANUFACTURING FIRMS:
SECTORAL SHARE APPROACH**

Mustafa TERZİOĞLU

Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Cem DİŞBUDAK

Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ABSTRACT

The driving force of the Turkish economy is the biggest 500 and the second biggest industrial firms. These firms fulfil great share of the domestic demand as well as important share of export. Moreover, the employment share of these firms is considerable in the industrial employment. Therefore, the impact of economic crisis on these firms creates imbalances on the whole economy. As a result, identifying and analysing the impact of crisis on these firms are critical to implement policies against economic crisis. The main aim of this study is to analyse the impact of 2001 and 2008 crisis on these firms and their coping strategies against the crises. For this purpose, employment and value-added data obtained from Istanbul Chamber of Industry and Turkish Statistical Institute is used to investigate the impact of different crisis on the biggest firms. The analysis shows that the crises of 2001 and 2008 have had different impacts on the large-scaled firms of Turkish industrial sector.

Key Words: Large scaled firms, crisis, employment, sectoral share approach, Turkey.

JEL Code: E32- Business Fluctuations; Cycles

GİRİŞ*

Kapitalist ekonomilerde zaman içerisinde, birçok diğer nedenin yanı sıra, kar oranlarının düşmesi sermaye birikimindeki istikrarı ortadan kaldırır ve krizler kaçınılmaz hale gelir. Krizlerin boyutunun büyüklüğü sistemin kendini sürdürmesini ve yeniden üretimi tehdit eder (Arın, 1985). Ayrıca, sistemde ılımlı bir biçimde devam eden yapısal değişiklikler genellikle kriz dönemlerinde şiddetlenir ve sermaye birikiminin yeniden canlanmasına yol açabilir.

Türkiye ekonomisi, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren tüm ekonomiler gibi yapısal değişimler göstermiş ve bu yapısal değişim ortaya çıkan krizlerle hızlanmış, 1980 ve 1994 yıllarında daha da şiddetlenmiştir. Tarihsel olarak en büyük dönüşüm ise 2001 krizinden sonra yaşanmıştır.

Genel olarak, krizi aşmak ve yapısal değişimin ılımlı hale gelmesi uzun ve sancılı bir süreci beraberinde getirmektedir. Ancak, kriz dönemlerindeki uyum sürecinin daha da şiddetli ve belirgin olabileceği düşünülmektedir. Yapısal değişimin ve krizin etkilerinin gelişmekte olan ülkelerde, üretimin, istihdamın ve ihracatın büyük kısmını gerçekleştiren büyük şirketler üzerinden analiz edilmesi aydınlatıcı olabilir. Bu nedenle, en büyük 500 sanayi firması listesindeki firmaların sektörel dağılımdaki sayıları, istihdamları ve ihracatları yapısal değişim açısından fikir verici olabileceği gibi, kriz yıllarında bu firmaların tepkileri de farklı krizlere verilen tepkileri anlamamıza yardımcı olacağına inanılmaktadır. Her ne kadar öneminin azaldığına ilişkin yorumlar yapılsa da, sanayi sektörü önemini korumaya devam etmekte; özellikle, hem gelir hem de istihdam açısından ekonomiye katkısı daha da hayati hale geldiğinden sanayideki değişim ve dönüşümün analizi çok büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından yayınlanan en büyük 500 sanayi şirketi verileri üzerinden Türkiye ekonomisinin 1997-2010 yılları arasında imalat sanayinde geçirmiş olduğu yapısal değişim ve bu yapısal değişim süreci içerisinde yaşanan 2001 ve 2008 krizlerinden büyük sanayi firmalarının etkilenme biçimleri analiz edilmektedir.

1. Türkiye Ekonomisinde Sektörel Gelişmeler: Sanayi Sektörünün Yeri

* Bu çalışma, Türkiye Ekonomi Kurumu tarafından 2012 yılında düzenlenmiş olan “Borç Dinamikleri, Finansal İstikrarsızlık ve Büyük Durgunluk” ana temalı uluslararası kongrede sunulmuş olan bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahipken ilerleyen yıllarda bu sektörün milli gelir içindeki payı giderek azalmış, buna karşın sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı düzenli olarak artmıştır. Kuruluş yıllarından itibaren sanayileşme çabaları 1960'lı yıllardaki planlı dönemde hızlanmış ve bu dönemde sanayi sektörünün milli gelir içindeki payı % 19,3'e yükselmiş, tarım % 26 ve hizmetler sektörünün payı % 56 olmuştur (TÜİK, 2012). 1980 yılında başlayan ihracata dönük sanayileşme süreci içerisinde tarım sektörü giderek önemini kaybetmiş, hizmetler sektörünün payı ise giderek artmıştır. Tablo 1'de görüldüğü gibi tarım sektörünün payı 2014 yılında % 7,13 iken, hizmetler sektörünün payı % 60'a yaklaşmıştır. Hizmetler sektörü tüm gelişmekte olan ülkelere benzer biçimde dengesiz gelişmiş ve ulusal gelir içinden kısa süre içerisinde çok yüksek pay almaya başlamıştır. Hizmetler sektörünün alt kesimlerinde de değişimler yüksek olmuş ticaret ile ulaştırma ve hizmetler alt sektörlerinin payı sürekli artmıştır (Kepenek, 2014).

Tablo 1: Türkiye GSYH'sinin Sektörlere Göre Dağılımının Yıllar İçindeki Gelişimi¹ (%)

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMET
1998	12,47	32,46	51,92
1999	10,49	30,15	57,10
2000	10,09	27,95	55,58
2001	8,84	26,79	58,48
2002	10,29	25,15	55,01
2003	9,92	24,89	54,20
2004	9,48	24,70	54,35
2005	9,36	24,67	54,08

¹ Veriler finansal aracılık, vergi ve sübvansiyonları içermediği için sektörler toplamı % 100'den küçüktür.

2006	8,26	24,85	55,03
2007	7,63	24,82	57,02
2008	7,60	24,44	57,86
2009	8,27	22,92	59,57
2010	8,44	23,55	57,25
2011	7,99	24,35	56,31
2012	7,88	23,77	57,49
2013	7,38	23,57	57,62
2014	7,13	24,12	57,72

Kaynak: TÜİK, 2015.

Sanayi sektörü ise 1990'lı yılların sonuna kadar payını artırarak 1998 yılında % 32,46 ile en yüksek değere ulaşmış, bu yıldan itibaren küçülmeye başlamıştır. Sanayi sektöründe yaşanan bu gerilemeyle 2014 yılında gerçekleşen % 24,12'lik sanayi payı ile 1980'lerin ortasındaki sanayi payı yaklaşık olarak aynı olmuştur. Sanayi sektörü gibi imalat sanayi de benzer bir süreçten geçmiştir. İmalat sanayinin ulusal gelir içindeki payı 1990'lı yıllara kadar önemli ölçüde artış gösterirken 1990'lı yılların sonundan itibaren düşmeye başlamıştır. Gerek bir bütün olarak sanayi sektörünün gerekse imalat sanayinin payı 1990'lı yılların sonundan itibaren günümüze kadar düşüş gösterirken bu dönem boyunca önemli yapısal değişimler de geçirmişlerdir.

Sanayi sektöründeki yapısal değişim sürecinin kriz yıllarında daha belirgin olduğu düşünülmektedir. Schumpeter'in 'yaratıcı yıkım' sürecinin en yoğun olarak işlediği dönemler kriz yıllarıdır (Demir, 1995). Türkiye ekonomisinin tarihinde yaşamış olduğu en büyük kriz olan 2001 Krizi temelde kendi ekonomik yapısından kaynaklanan bir kriz olmuştur. Krizden çıkış sürecinde ihracat önemli bir rol oynamış ve ihracatçı firmalar kriz sonrasında önemli avantaj elde etmişlerdir. 2008 Küresel Krizi ise Türkiye'yi 2009 yılında ciddi biçimde etkilemiş, ABD'den kaynaklanan ve özellikle Avrupa Birliği başta olmak üzere tüm dünyayı etkileyen bu krizin sanayi sektörü üzerindeki

etkilerinin 2001 krizinden farklı olduğu düşünülebilir. Sanayi sektöründe 1990'lı yılların sonunda itibaren yaşanan dönüşümün ve özellikle krizlerin etkilerinin Türkiye'nin en büyük 500 firmasının verilerinden izlenebileceği düşünülmektedir. Türkiye ekonomisinin motoru sayılan bu firmaların istihdam, katma değer, ihracat ve diğer verilerinde meydana gelen değişimlerin hem yapısal değişime hem de farklı krizlere verilen tepkiler açısından anlamlı sonuçlar ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Bir sonraki bölümde bu firmalara ait veriler analiz edilerek hem 1997-2010 yılları arasındaki değişim incelenmekte hem de bu firmaların 2001 ve 2008 krizlerinden etkilenme biçimleri değerlendirilmektedir.

2. En Büyük 500 Firma Verilerinin Analizi

Türkiye ekonomisinde sanayi sektörünün katma değeri içerisinde en büyük 500 firmanın payı 1990'lı yılların sonundan itibaren giderek artma eğilimi göstermektedir. Bu durum Tablo 2'den takip edilebilir. 1998 yılında 500 büyük firmanın katma değer payı % 29 iken 2010 yılında bu pay % 48'e ulaşmıştır. Katma değer açısından değerlendirildiğinde Türkiye ekonomisinde tekelleşme eğiliminin arttığı görülmektedir. Tabloda bir başka dikkat çekici nokta da, 2001 krizinin ardından büyük firmaların sanayi katma değeri içindeki paylarını olağanüstü artırmış olmalarıdır. Bu kriz sonrasında büyük firmaların payı % 36'dan % 51'e çıkmış, sonrasında dalgalı bir seyir göstererek 2008 yılında en düşük değer olan % 43'e kadar gerilemiş, Küresel krizle birlikte tekrar % 50 seviyesine ulaşmıştır. Katma değer açısından bakıldığında krizlerin büyük firmaların payını artırdığı açık bir şekilde görülmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye ekonomisi sanayi sektöründe büyük firmaların krize karşı daha dayanıklı oldukları ve krizi fırsata çevirmeyi ya da en azından kriz zamanında durumlarını korumayı başardıkları söylenebilir. Büyük firmaların krize karşı dayanıklı olmalarının bir nedeni finansal yapılarının sağlam olması olabileceği gibi, kriz döneminde ortaya çıkan yükün önemli bir kısmını taşıyan firmalara yüklemeleri de olabilir.

Tablo 2: Türkiye Sanayi Sektörüne ve İlk 500 Firmaya Ait Katma Değerler Toplamının Yıllar İçinde Gelişimi

Yıllar	Sanayi Sektörü Toplam Katma Değeri	İlk 500 Firma Toplam Katma Değeri	İlk 500 Firma Katma Değerinin Toplam İçindeki Payı (%)
1998	18.830.799	5.554.975.206	29
1999	26.018.027	8.379.100.533	32
2000	38.388.968	13.324.945.919	35
2001	53.840.244	19.139.029.323	36
2002	73.600.585	37.762.956.797	51
2003	94.991.924	46.695.462.729	49
2004	113.750.772	57.972.953.684	51
2005	131.636.889	59.383.039.765	45
2006	152.797.541	75.346.134.476	49
2007	168.501.933	79.664.619.120	47
2008	187.817.437	80.271.044.810	43
2009	182.045.575	91.651.339.536	50
2010	212.223.686	102.295.953.361	48

Kaynak: DPT, 2012; İSO, 2012.

En büyük 500 sanayi firmasının sanayi sektörü katma değeri içerisindeki payı zaman içerisinde artarken aynı durum istihdam için söz konusu değildir. 1997 yılından 2010 yılına kadar geçen süre içerisinde sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki payı artış gösterirken, en büyük 500 sanayi kuruluşunun hem mutlak istihdamı hem de sanayi istihdamı içindeki payı aynı dönemde ciddi ölçüde azalmıştır. Tablo 3'ten görüldüğü üzere 1997 yılında 578 binlik değere ve

% 15,2'lik paya sahip olan en büyük 500 firma istihdamının değeri 2010 yılında 550 bine ve payı da % 11,0'e gerilemiştir. İstihdam azalışları kriz yıllarında daha belirgin olarak göze çarpmaktadır. Kriz yıllarında, krize karşı geliştirilen en önemli stratejilerden birinin istihdamı azaltmak olduğu görülmektedir. Kriz yönetimi açısından, kısa dönemde, 500 büyük firmanın denkleminde değiştirilebilen tek değişken çalışanlar olarak öne çıkmaktadır (Dişbudak, 2009). Uzun dönemde ise, büyük firmalar açısından emek-sermaye ikamesinin işlediği görülmektedir. İstihdam konusunda da büyük ölçekli firmaların maliyet düşürmek amacıyla taşeron firma kullanmaları kısmi olarak etkide bulunmuş olabilir.

Tablo 3: Türkiye Sanayi Sektörünün ve İlk 500 Firmanın İstihdam Verilerinin Yıllar İçinde Gelişimi

Yıllar	Toplam İstihdam (Bin)	Sanayi Sektörü İstihdamı (Bin)	İlk 500 Firma İstihdamı (Bin)	Sanayi Sek. İst. Top. İst. İçindeki Payı (%)	İlk 500 Firma İst. Top. Sanayi İst. İçindeki Payı (%)
1997	21205	3715	578	17,5	15,2
1998	21780	3723	585	17,0	15,4
1999	22048	3783	549	17,1	14,3
2000	21580	3810	558	17,6	14,3
2001	21524	3774	526	17,5	13,4
2002	21354	3954	504	18,5	12,3
2003	21147	3846	518	18,1	13,1
2004	19631	3919	530	19,9	13,0
2005	20067	4178	515	20,8	11,9
2006	20423	4269	533	20,9	11,7

2007	20739	4314	552	20,8	12,4
2008	21193	4441	543	20,9	11,7
2009	21277	4130	516	19,4	11,3
2010	22594	4496	550	19,8	11,0

Kaynak: DPT, 2012; İSO, 2012.

Tablo 2 ve Tablo 3'teki verilerin gösterdiği gelişmeler, Türkiye ekonomisinde tekelleşme eğilimini arttığını ve tekelleşen firmaların istihdam yaratmak konusunda gönülsüz oldukları ve üretimlerini sermaye yoğun olarak gerçekleştirmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Daha az istihdam yaratarak daha fazla katma değer yaratmanın yollarından biri mevcut çalışanların daha çok çalıştırılması ile sağlanabilirken, bir başka yolu da sermaye birikimi sonucunda çalışan başına sermayeyi artırarak işçilerin verimliliklerini artırmaktır. İstihdam azalışındaki bir başka açıklama ise, yukarıda değinildiği gibi büyük şirketlerin katma değeri düşük ve emek yoğun faaliyetleri için taşeron şirketleri kullanmaları olabilir.

Türkiye'nin hem ekonomisinin bütününde hem de sanayi sektöründe yaşadığı yapısal değişim en büyük 500 sanayi kuruluşundaki sektörlerin firma sayılarının dağılımında da görülmektedir. Tablo 4'ten firma sayıları bakımından sanayi içerisindeki payı giderek azalan veya artan sektörler görülebilir.

- Dokuma ve giyim sektörlerindeki firma sayısındaki azalış çok yüksektir. 1999 yılında % 16 olan dokuma firmalarının payı 2010 yılında % 8,4'e inmiştir. Bunun yanı sıra, giyim eşyası (% 1,8), madencilik ve taş ocaklığı (% 0,6), tütün işleme (% 0,6), ağaç, mobilya ve mefruşat (% 0,6) gibi sektörlerde de firma sayılarında azalışlar gözlemlenmektedir.
- Öte yandan, ekonomideki gelişmelere paralel olarak demir-çelik (% 3,2), elektrik (% 1,6), ana metal (% 1,6), plastik (% 1,2), otomotiv (% 1), makine (% 0,8), elektrik makineleri (% 0,2) ve lastik (% 0,2) sektörlerinde firma sayılarında artış gözlemlenmektedir.
- Firma sayılarındaki bu değişim ekonominin gösterdiği yapısal değişime de işaret etmektedir.

Sektörlerdeki firma sayılarının kriz yıllarındaki değişimi krizin büyük firmalar üzerindeki sektörel etkilerini yansıtmaya bakımından yol gösterici bir role sahip olduğu düşünülebilir. Tablodaki verilere göre öne çıkan bulgular aşağıdaki gibidir:

- Her iki krizden de olumsuz yönde etkilenen ve dönem sonu itibariyle de sayısal olarak daralan sektörler tütün işleme, ağaç mobilya mefruşat, basım ve taş ve toprağa dayalı ürünler sektörleridir.
- Elektrik makineleri ve makine sektörleri her iki krizden de olumsuz etkilenmekle beraber dönem sonu itibariyle sayısal olarak genişleyen sektörlerdir.
- Kağıt ve kağıt ürünleri ve çanak, çömlek ve çini-porselen sektörleri her iki krizden de sayısal olarak olumlu olarak etkilenmesine rağmen dönem sonu itibariyle değerlendirildiğinde sayısal olarak daralan sektörlerdir.
- Elektrik, çeşitli petrol ve kömür türevleri ve lastik ürünleri sektörleri her iki krizden olumlu yönde etkilenmekle birlikte dönem sonunda da sayısal olarak genişleyen sektörlerdir. Bu dönem içerisinde Türkiye'nin enerji konusundaki artan ihtiyacı bu gelişme bakımından aydınlatıcı bir yere sahiptir. Öte yandan otomotiv sektöründe son yıllarda görülen büyüme de lastik sektöründeki gelişmeyi açıklama konusunda yardımcı olabilir.

Krizden etkilenme biçimleri farklılık gösterse de tüm dönemdeki (1999-2010) değişime bakıldığında düşük teknoloji içerikli veya emek yoğun sektörlerde faaliyet gösteren firmaların toplam içindeki payının azaldığı, orta düşük-orta ileri teknoloji içerikli veya sermaye yoğun sektörlerde faaliyet gösteren firmaların toplam içindeki payının arttığı söylenebilir.

Tablo 4: İlk 500 Firma İçinde Firma Sayılarının Sektörel Paylarının Değişimi (%)

	2001 Krizi			2008 Küresel Krizi			Tüm Dönem		
	1999	2002	Değ.	2007	2010	Değ.	1997	2010	Değ.
Madencilik ve Taşocak.	2,8	1,8	-1	2,2	2,8	0,6	3,4	2,8	-0,6
Gıda Maddeleri	16	15	-1	10,8	15,4	4,6	12	15,4	3,4
Baş. Yer. Sın. Gıda Mad.	2,2	2,4	0,2	3,6	3,2	-0,4	2,2	3,2	1
İçki (alkollü ve alkolsüz)	1,6	1,2	-0,4	1	1,6	0,6	1,6	1,6	0
Tütün İşleme	1,2	1	-0,2	1,2	0,8	-0,4	1,4	0,8	-0,6
Dokuma	16	17	1	9	8,4	-0,6	18,4	8,4	-10
Giyim Eşya	3,4	5	1,6	3	1,8	-1,2	3,6	1,8	-1,8
Ağaç ve Mantar Ür.	0,8	1	0,2	1,6	1,4	-0,2	0,8	1,4	0,6
Ağaç, Mobilya ve Mefr.	1,4	1	-0,4	1	0,6	-0,4	1,2	0,6	-0,6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	2,4	2,8	0,4	2,2	2,2	0	2,4	2,2	-0,2
Basım	2	0,8	-1,2	1,2	1	-0,2	1,4	1	-0,4
Ana Kimya	3	3	0	2,8	2,8	0	2,4	2,8	0,4
Diğer Kimyasal Ürünler	7,6	6	-1,6	5	6	1	6,4	6	-0,4
Petrol Ürünleri	0,4	0,6	0,2	0,6	0,4	-0,2	0,4	0,4	0
Çeş.Petr.veKöm. Türev.	2	2,6	0,6	2	2,2	0,2	2	2,2	0,2
Lastik Ürünleri	1	1	0	1	1	0	0,8	1	0,2

Baş. Yerde Sın. Plas. Ür.	2,8	2,4	-0,4	3,2	3,8	0,6	2,6	3,8	1,2
Çan.,Çömlek,Çini Pors.	0,8	1	0,2	0,8	1	0,2	1,4	1	-0,4
Cam ve Cam. Mam. Eş.	1,6	1,4	-0,2	1,4	1,4	0	1,6	1,4	-0,2
Taş ve Topr. Day. Diğer	5	4,4	-0,6	6,2	4,8	-1,4	5	4,8	-0,2
Demir-Çelik Metal Ana	7,2	9	1,8	12,6	10,8	-1,8	7,6	10,8	3,2
Demir-Çel.Dış.Met.Ana	1,4	1	-0,4	2,8	3,2	0,4	1,6	3,2	1,6
Metal Eşya	1,2	0,8	-0,4	1,2	2,4	1,2	2,8	2,4	-0,4
Makine (elek. ol. hariç)	3	2,4	-0,6	4	3,6	-0,4	2,8	3,6	0,8
Elek. Mak., Alet. ve Cih.	4,8	4,6	-0,2	6,2	6	-0,2	5,8	6	0,2
Otomotiv Endüstrisi	7,2	7,6	0,4	9,8	8,2	-1,6	7,2	8,2	1
Diğer İmalat	0,2	0,6	0,4	1	0,8	-0,2	0,2	0,8	0,6
Elektrik Sektörü	0,8	2,4	1,6	2,4	2,4	0	0,8	2,4	1,6

*Tablodaki verilere göre aynı yönlü değişim gösteren sektörler aynı renkle boyanmıştır.

Kaynak: İSO, 2012.

3. Yöntem, Veriler ve Uygulama

Çalışmada İSO tarafından 1993 yılından itibaren her yıl yayınlanan en büyük 500 sanayi firmasının katma değer ve istihdam verilerinin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan sanayi sektörü verileri ile kıyaslanarak zaman içerisinde gösterdiği değişimin hesaplanmasına ve bu değişimin analizine ilişkin bir yöntem izlenmektedir.

Analiz kısmında sürekli veriye sahip firmaların verileri kullanılmıştır. Yani en büyük 500 sanayi firması listesine giriş-çıkış yapan firmalar ayıklanmıştır. Bu amaçla yapılan ayıklama sonucunda en erken 1997 yılı verileri

kullanılabilir bulunmuştur. Dolayısıyla analiz kısmında en büyük 500 firma listesinde sürekliliğe sahip olan firmaların 1997-2010 yıllarına ait verileri kullanılmıştır.

Ayrıca, en büyük 500 firma içerisindeki sektörlerin sanayi sektörü içerisindeki payları da hesaba katılarak en büyük 500 firmanın sektörel değişimi ortaya konulacaktır. Bu değişimi göstermek amacıyla “Değişim Payı Yaklaşımı”ndan (Shift-Share²) uyarlanan “Sektörel Pay Yaklaşımı” (Sectoral-Share) geliştirilmiştir (Beceren, 2003). “Sektörel Pay Yaklaşımı”nda istihdam verileri kullanılarak sanayi sektörünün büyüme oranı, en büyük 500 firmanın büyüme oranı ve bu firmalardan oluşan sektörlerin büyüme oranları kullanılarak sektörlerden kaynaklanan çekicilik ve olumsuzluk etkileri hesaplanmaktadır.

3.1 Sektörel Pay Yaklaşımı

Değişim payı yaklaşımı geleneksel olarak istihdam verileri kullanılarak milli ekonominin büyümesi nedeniyle bölgeden, endüstriden ve sektörden kaynaklanan etkilerin ayrıştırılması için kullanılmaktadır. Böylece, bir ülkenin büyüme trendi, bir bölgenin kendinden kaynaklanan özellikler ve o bölgedeki sektörel etkiler ortaya konulabilmekte ve yerel ekonomilerdeki sektörlerden hangilerinin daha rekabetçi oldukları tespit edilebilmektedir. Rekabetçi olan sektörlerin de cazip sektörler oldukları ve bu sektörlerin hem bölgenin hem de ülkenin itici gücü oldukları düşünülmektedir.

Bu çalışmada geliştirilmeye çalışılan “Sektörel Pay Yaklaşımı”, Değişim Payı Yaklaşımından farklı olarak, alt sektörlerde meydana gelen değişimlerin yönünü hesaplamak için kullanılmaktadır. Sektörel Pay Yaklaşımı bu çalışmanın yazarları tarafından geliştirilerek sektörel analize katkı sağlama amacı taşımaktadır. Bu çalışmada geliştirilen bu yaklaşımla sanayi sektöründe ortaya çıkan değişimler tespit edilebilmektedir. Öte yandan krizlerin sektörler üzerindeki etkisi de bu yolla hesaplanabilir. Sektörel Pay Yaklaşımında, sanayi sektörünün istihdamı, en büyük 500 sanayi firmasının istihdamı ve en büyük 500 firma içerisindeki sektörlerin istihdam verileri kullanılmaktadır. Hesaplanan değerlerin işareti sektörlerin çekici olup olmadığını temsil etmektedir. Pozitif değerler sektörün cazip sektör olduğunu, negatif değerler ise sektörün cazip sektör olmadığını göstermekte ve bu nedenle cazip sektörlerdeki yatırımların

² Değişim Payı (Shift-Share) Yaklaşımı ilk olarak Creamer (1942) tarafından yapılan çalışma ile ortaya atılmasına rağmen, Dunn (1960) ve Perloff vd. (1960) tarafından gerçekleştirilen yeni yorumlarla geliştirilmiştir (Akıncı ve Yılmaz, 2013).

arttığı ve yapısal değişimin bu sektörler lehine olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Sektörel Pay Yaklaşımındaki hesaplanma aşağıdaki gibidir:

$$RSS=IS+BFS+SS \quad (1)$$

Bu formülde RSS (Real Sectoral Share) bir sektördeki mevcut istihdam değerini, IS (Industrial Share) en büyük 500 firma içerisindeki alt-sektörlerin sanayi sektörü kadar büyümüş olmaları durumunda ulaşmaları beklenen istihdam değerini, BFS (Big Firm Share) büyük sanayi firması olmaktan kaynaklanan istihdam değerini ve SS (Sectoral Share) ise 500 büyük firma içinde lider veya gerileyen sektör istihdam değerlerini göstermektedir. SS ayrıca 500 büyük firma içindeki sektörlerin incelenen dönem içerisinde rekabetçi olup olmadıklarını da göstermektedir.

Formüldeki unsurların hesaplanması ise aşağıdaki gibidir.

- IS** : $(i\text{sektör}^{t-1} \times \text{sanayi}^t / \text{sanayi}^{t-1})$
- BFS** : $(i\text{sektör}^{t-1} \times i\text{sanayi}^t / i\text{sanayi}^{t-1}) - IS$
- SS** : $i\text{sektör}^{t-1} \times (i\text{sektör}^t / i\text{sektör}^{t-1} - i\text{sanayi}^t / i\text{sanayi}^{t-1})$
- $i\text{sektör}^{t-1}$** : En büyük 500 firma içindeki i sektöründe dönem başı istihdam değeri
- $i\text{sektör}^t$** : En büyük 500 firma içindeki i sektöründe dönem sonu istihdam değeri
- sanayi^t** : sanayi sektöründeki dönem başı istihdam değeri
- sanayi^{t-1}** : sanayi sektöründeki dönem sonu istihdam değeri
- $i\text{sanayi}^t$** : En büyük 500 firma dönem başı istihdam değeri
- $i\text{sanayi}^{t-1}$** : En büyük 500 firma dönem sonu istihdam değeri

3.2 Sektörel Pay Yaklaşımının En Büyük 500 Firma Verileri ile Uygulaması

Sektörel pay yaklaşımında RSS yani herhangi bir sektördeki istihdam ilgili yıldaki gerçekleşen istihdam değerini göstermektedir. IS ise 500 büyük firma içerisindeki alt sektörün sanayi sektörünün istihdam büyüme oranı kadar büyümesi durumunda ulaşması beklenen istihdam değerini vermektedir. Büyük firmaların payını gösteren BFS ise 500 büyük firma içinde olmanın sanayi sektörü ile görece olarak olumlu ve olumsuz istihdam etkisini göstermektedir. Eğer, 500 büyük firmanın istihdam artışı sanayi ortalamasından yüksek ise bu sektörler olumlu yansırken aksi durumda olumsuz yansıma söz konusu olmaktadır. En önemli bileşen olan SS yani sektör payı, 500 büyük firma içindeki sektörlerden istihdam yönünden lider ve rekabetçi olan sektörleri göstermektedir. Bir başka ifadeyle, ilgili sektörün kendisinden kaynaklanan istihdam etkisi SS bileşeni üzerinden anlaşılabilir.

BFS, Büyük firma Payı, 1997-2010 dönemi boyunca her bir alt sektör için negatif değere sahiptir. 1997-2010 döneminde sanayi sektörü istihdam değeri artarken, 500 büyük firmanın istihdam değerinin azalması BFS'nin bir bütün olarak negatif değer almasına neden olmuştur. Bu durum, 500 büyük firmanın emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçme çabası olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla, BFS'nin sektörler açısından ayrı ayrı yorumlanması gerekli görülmemektedir.

SS, Sektörel pay, dönem boyunca sektörün kendisinden kaynaklanan istihdam çekiciliğine işaret etmektedir. Bu durumda, Tablo 5'ten de izlenebileceği gibi 1997-2010 döneminde, yani tüm dönem göz önünde bulundurulduğunda, dokuma, tütün işleme, madencilik ve taş ocaklığı istihdam kaybı açısından önde gelen sektörler olarak göze çarpmaktadır. Öte yandan, otomotiv, makine ve gıda maddeleri sektörlerinin istihdam açısından en cazip sektörler olduğu hesaplanmıştır.

Tablo 5: En Büyük 500 Sanayi Kuruluşunun 1997-2010 Dönemi Sektörel Pay Yaklaşımı Analiz Bulguları

Sektörler	IS	BFS	SS	RSS
Dokuma Sanayii (321)	138.367,9	-29.451,5	-51.064,4	57.852,0
Tütün İşleme Sanayii (314)	49.466,9	-10.529,0	-37.155,9	1.782,0

Madencilik ve Taş Ocakçılığı (210)	64.040,5	-13.630,9	-17.542,5	32.867,0
Elektrik Sanayi (400)	25.522,5	-5.432,4	-9.040,1	11.050,0
Ana Kimya Sanayii (351)	17.397,0	-3.702,9	-5.401,1	8.293,0
Başka Yerde Sın. Gıda Mad. San. (312)	24.899,3	-5.299,8	-4.250,5	15.349,0
Çeşitli Petrol ve Köm. Tür. San. (354)	11.730,8	-2.496,9	-3.695,9	5.538,0
Elektrik Mak., Alet. ve Cih. San. (383)	31.744,3	-6.756,7	-2.141,6	22.846,0
İçki Sanayii (alkollü ve alkolsüz) (313)	6.131,0	-1.305,0	-1.961,0	2.865,0
Basım Sanayii (342)	5.107,2	-1.087,1	-943,1	3.077,0
Cam ve Cam. Mamul Eşya San.(362)	11.539,5	-2.456,2	-820,4	8.263,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayii (341)	7.445,3	-1.584,7	-527,6	5.333,0
Çanak, Çöm., Çini, Pors. Sanayii (361)	8.144,8	-1.733,6	62,8	6.474,0
Petrol Ürünleri Sanayii (353)	10.307,5	-2.193,9	769,4	8.883,0
Giyim Eşya Sanayii (322)	19.003,0	-4.044,8	803,8	15.762,0
Diğer İmalat Sanayii (390)	84,7	-18,0	1.225,3	1.292,0
Lastik Ürünleri Sanayii (355)	6.414,2	-1.365,3	1.304,0	6.353,0
Diğer Kimyasal Ürünler Sanayii (352)	18.426,9	-3.922,2	1.880,2	16.385,0
Taş ve Topr. Dayalı Diğer San.(369)	12.295,9	-2.617,2	1.961,3	11.640,0
Ağaç, Mobilya ve Mef. Sanayii (332)	5.799,4	-1.234,4	2.194,0	6.759,0
Metal Eşya Sanayii (381)	12.886,5	-2.742,9	2.233,4	12.377,0

Demir-Çelik Metal Ana Sanayii (371)	42.969,2	-9.146,0	3.776,8	37.600,0
Demir-Çelik Dış. Met. Ana San. (372)	6.017,3	-1.280,8	3.909,5	8.646,0
Ağaç ve Mantar Ürünleri San.(331)	1.819,0	-387,2	4.309,2	5.741,0
Başka Yerde Sın. Plas. Ür. San.(356)	5.153,2	-1.096,8	4.729,7	8.786,0
Makina San. (elek. olanlar hariç) (382)	22.365,0	-4.760,4	16.174,4	33.779,0
Gıda Maddeleri Sanayii (311)	68.453,0	-14.570,1	17.784,2	71.667,0
Otomotiv Sanayi (384)	51.553,3	-10.973,1	27.101,8	67.682,0

Kriz dönemlerindeki etkileri görmek için ilgili yıllardaki gelişmeleri incelemek gerekir. Bu amaçla hazırlanan Tablo 6 ve Tablo 7'den izlenebileceği gibi, 500 büyük firma içindeki sektörlerin, istihdam bakımından krizden farklı biçimde etkilendikleri görülmektedir. Tablo 6'da 2001 krizinin etkileri hesaplanmıştır. Giyim, dokuma, demir-çelik metal ve otomotiv sektörlerinin istihdam açısından 2001 krizinden olumlu yönde etkilendikleri görülmektedir. Bu sektörlerin ortak özelliği ihracat odaklı olmalarıdır. Kriz döneminde döviz kurundaki gelişmeler ile ihracat potansiyelinin artması bu sektörlerdeki istihdam artışının nedenleri arasında gösterilebilir.

Tablo 6: En Büyük 500 Sanayi Kuruluşunun 1999-2002 Dönemi Sektörel Pay Yaklaşımı Analiz Bulguları

Sektörler	IS	BFS	SS	RSS
Giyim Eşya Sanayii (322)	16.493,3	-2.005,6	8.525,3	23.013,0
Dokuma Sanayii (321)	109.125,4	-13.269,9	5.988,5	101.844,0
Demir-Çelik Metal Ana Sanayii (371)	35.989,5	-4.376,4	5.443,0	37.056,0
Otomotiv Sanayi (384)	45.575,0	-5.542,0	3.885,0	43.918,0

Petrol Ürünleri Sanayii (353)	8.627,1	-1.049,1	2.172,0	9.750,0
Demir-Çelik Dış. Metal Ana San.(372)	3.588,2	-436,3	1.881,2	5.033,0
Diğer İmalat Sanayii (390)	179,8	-21,9	608,1	766,0
Ağaç ve Mantar Ürünleri San.(331)	1.584,5	-192,7	598,2	1.990,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayii (341)	11.035,3	-1.341,9	551,7	10.245,0
Çanak, Çöm., Çini, Porselen San.(361)	4.709,7	-572,7	543,0	4.680,0
Lastik Ürünleri Sanayii (355)	5.308,6	-645,5	292,0	4.955,0
İçki San. (alkollü ve alkolsüz) (313)	3.825,4	-465,2	257,7	3.618,0
Cam ve Cam. Mamul Eşya San.(362)	9.828,0	-1.195,1	-403,9	8.229,0
Taş ve Toprağa Dayalı Diğer San. (369)	9.682,8	-1.177,5	-418,3	8.087,0
Ağaç, Mobilya ve Mefruşat San.(332)	7.617,4	-926,3	-459,1	6.232,0
Diğer Kimyasal Ürünler Sanayii (352)	16.971,0	-2.063,7	-587,2	14.320,0
Ana Kimya Sanayii (351)	14.928,6	-1.815,4	-908,3	12.205,0
Metal Eşya Sanayii (381)	4.122,3	-501,3	-1.018,0	2.603,0
Makina San.(elekt.olanlar hariç) (382)	21.292,9	-2.589,3	-1.664,6	17.039,0
Başka Yerde Sın. Plas. Ür. San. (356)	6.466,7	-786,4	-1.751,3	3.929,0
Başka Yerde Sın. Gıda Mad. San.(312)	20.265,4	-2.464,3	-1.828,1	15.973,0
Basım Sanayii (342)	4.742,1	-576,6	-2.324,4	1.841,0
Çeşitli Pet.ve Köm. Tür.San.(354)	9.712,0	-1.181,0	-2.815,0	5.716,0

Elektrik Mak., Alet. ve Cih. San.(383)	25.716,2	-3.127,2	-3.446,0	19.143,0
Tütün İşleme Sanayii (314)	40.757,7	-4.956,2	-4.931,4	30.870,0
Madencilik ve Taş Ocakçılığı (210)	37.760,0	-4.591,7	-6.552,3	26.616,0
Elektrik Sanayi (400)	23.060,3	-2.804,2	-6.654,1	13.602,0
Gıda Maddeleri Sanayii (311)	68.383,4	-8.315,6	-7.142,8	52.925,0

Tablo 7’de 2008 küresel krizinin etkilerine yer verilmektedir. 2001 krizinden olumlu yönde etkilenen giyim, dokuma, demir-çelik metal ve otomotiv sektörlerinin tamamının 2008 küresel krizinden istihdam açısından olumsuz yönde etkilendikleri görülmektedir. Bu sektörlerde 2001 krizi sonrasında özellikle döviz kurundaki gelişmeler ile firmaların Avrupa ve Dünyanın diğer ülkelerine ihracat yapabilme ve istihdam yaratma kapasitesi olumlu yönde gelişmişken, 2008’deki küresel kriz nedeniyle toplam dış talepte yaşanan daralma bu sektörlerin ihracat yapabilme ve dolayısıyla da istihdam yaratma kapasitelerini kısıtlamıştır. Ayrıca elektrik ve elektrikli aletler sektörleri istihdam yaratma açısından her iki krizden de olumsuz yönde etkilenmiştir.

2009 yılında beş sektör istihdam bakımından krizden sonra olumlu yönde etkilenmiş görünmektedirler. Bu sektörler madencilik ve taş ocakçılığı, gıda maddeleri, makine, metal eşya, plastik ürünleri sektörleridir. Bu sektörlerin ithal girdi bağımlılığı ve ihracat içindeki paylarının görece olarak düşük olması (Eşiyok, 2013) diğer sektörlerle göre 2008 krizinden güçlenerek çıkmalarının bir nedeni olarak gösterilebilir.

Tablo 7: En Büyük 500 Sanayi Kuruluşunun 2007-2010 Dönemi Sektörel Pay Yaklaşımı Analiz Bulguları

Sektörler	IS	BFS	SS	RSS
Tütün İşleme Sanayii (314)	18.818,0	-821,2	-16.214,6	1.782,0
Otomotiv Sanayi (384)	83.180,0	-3.629,8	-11.868,4	67.682,0

Demir-Çelik Metal Ana Sanayii (371)	51.567,0	-2.250,3	-11.717,2	37.600,0
Dokuma Sanayii (321)	70.793,0	-3.089,3	-9.851,5	57.852,0
Giyim Eşya Sanayii (322)	22.269,0	-971,8	-5.535,7	15.762,0
Elektrik Sanayi (400)	14.029,0	-612,2	-2.366,7	11.050,0
Ağaç, Mobilya ve Mefruşat San.(332)	9.272,3	-404,6	-2.108,7	6.759,0
Başka Yerde Sın. Gıda Mad. San. (312)	17.484,0	-763,0	-1.371,8	15.349,0
Taş ve Toprağa Dayalı Diğer San. (369)	13.546,0	-591,1	-1.315,2	11.640,0
Diğer İmalat Sanayii (390)	2.484,6	-108,4	-1.084,2	1.292,0
Elektrik Mak., Alet. ve Cih. San.(383)	24.976,0	-1.089,9	-1.040,1	22.846,0
Çanak, Çöm., Çini, Porselen San. (361)	7.658,0	-334,2	-849,8	6.474,0
Cam ve Camdan Mam. Eşya San. (362)	9.358,9	-408,4	-687,4	8.263,0
Basım Sanayii (342)	3.928,0	-171,4	-679,6	3.077,0
Petrol Ürünleri Sanayii (353)	9.889,3	-431,6	-574,8	8.883,0
Çeşitli Pet. ve Köm. Türevleri San.(354)	6.373,0	-278,1	-556,9	5.538,0
Diğer Kimyasal Ürünler Sanayii (352)	17.418,0	-760,1	-273,0	16.385,0
İçki Sanayii (alkollü ve alkolsüz) (313)	3.226,6	-140,8	-220,8	2.865,0
Lastik Ürünleri Sanayii (355)	6.794,0	-296,5	-144,5	6.353,0
Ana Kimya Sanayii (351)	8.549,1	-373,1	117,0	8.293,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayii (341)	5.270,3	-230,0	292,6	5.333,0

Başka Yerde Sın. Plastik Ür. San. (356)	8.774,2	-382,9	394,7	8.786,0
Ağaç ve Mantar Ürünleri Sanayii (331)	4.303,2	-187,8	1.625,6	5.741,0
Metal Eşya Sanayii (381)	11.036,0	-481,6	1.822,8	12.377,0
Demir-Çelik Dış. Metal Ana San. (372)	6.303,2	-275,1	2.617,9	8.646,0
Makina San. (elek.olanlar hariç) (382)	31.865,0	-1.390,5	3.304,6	33.779,0
Gıda Maddeleri Sanayii (311)	65.982,0	-2.879,3	8.564,3	71.667,0
Madencilik ve Taş Ocakçılığı (210)	20.938,0	-913,7	12.843,1	32.867,0

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye ekonomisi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapısal değişimler göstermiş ve bu yapısal değişim ortaya çıkan çeşitli krizlerle hızlanmış ve şiddetlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye ekonomisinde ılımlı bir biçimde devam eden yapısal değişikliklerin kriz dönemlerinde şiddetlendiği ve sermaye birikiminin farklı şekillerde gerçekleştirildiği ileri sürülebilir.

Türkiye ekonomisi kuruluş yıllarından 1960'lı yıllara kadar tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahipken ilerleyen yıllarda bu sektörün payı giderek azalmış, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı artmıştır. Sanayileşme çabaları 1960'lı yıllardaki planlı dönemde hızlanmış ve sanayi sektörünün payı % 19,3'e yükselmiş, tarım % 26 ve hizmetler sektörünün payı % 56 olmuştur. 1980 yılında başlayan ihracata dönük sanayileşme süreci içerisinde tarım sektörü giderek önemini kaybetmiş, hizmetler sektörü ise payını giderek artırmıştır. Tarım sektörünün payı 2014 yılında % 7,13 iken, hizmetler sektörünün payı % 60'a yaklaşmıştır. Hizmetler sektörü tüm gelişmekte olan ülkelerdekine benzer biçimde Türkiye'de de dengesiz gelişmiş ve ulusal gelir içinden kısa süre içerisinde çok yüksek pay almaya başlamıştır.

Sanayi sektöründe ise büyük firmaların paylarının sürekli arttığı, ekonomide tekelleşme eğiliminin güçlendiği ve tekelleşen firmaların istihdam yaratmak konusunda gönülsüz oldukları ve üretimlerini sermaye yoğun olarak gerçekleştirmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bu gelişme 500 büyük sanayi

firmasının katma değer ve istihdam verilerinden kolaylıkla okunabilmektedir. Daha az istihdam yaratarak daha fazla katma değer yaratmanın yollarından biri mevcut çalışanların daha çok çalıştırılması ile sağlanabilirken, bir başka yolu da sermaye birikimi sonucunda çalışan başına sermayeyi artırarak işçilerin verimliliklerini artırmaktır. İstihdam azalışındaki bir başka açıklama ise büyük şirketlerin katma değeri düşük ve emek yoğun faaliyetleri için taşeron şirketleri kullanmaları olabilir.

Büyük 500 sanayi şirketlerinin 1997-2010 dönemi boyunca istihdam verileri kullanılarak yapılan analizde bu firmaların istihdam yaratma kapasitelerinin zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sektör Payı Yaklaşımı kullanılarak hesaplanan büyük firma payı (BFS) 1997-2010 dönemi boyunca her bir alt sektör için negatif değere sahiptir. 1997-2010 döneminde 500 büyük firmanın istihdam değerinin azalması BFS'nin bir bütün olarak negatif değer almasına neden olmuştur. Bu durum, 500 büyük firmanın emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçme çabası olarak yorumlanabilir.

Sektör Payı Yaklaşımı kullanılarak hesaplanan, sektörel pay, SS, dönem boyunca sektörün kendisinden kaynaklanan istihdam çekiciliğine işaret etmektedir. Yapılan hesaplamalar sonucunda, 1997-2010 döneminde, elektrik, elektrikli makine, dokumacılık ve madencilik ve taş ocakçılığı sektörleri istihdam açısından cazip olmayan veya geride kalan sektörler olarak öne çıkmaktadırlar. Dokuma sektörü istihdam kaybı açısından en önde gelen sektör olarak göze çarpmaktadır. Diğer sektörlerin tamamı istihdam yaratma açısından cazip veya lider sektörler olarak düşünülebilir. İstihdam yaratma kapasitesi bakımından en önde gelen sektörler ise otomotiv ve makine sektörleridir.

500 büyük firma içindeki sektörlerin, istihdam bakımından krizden farklı biçimde etkilendikleri görülmektedir. Elektrik ve elektrikli aletler sektörleri her iki krizden de olumsuz olarak etkilenmiştir. Genellikle ihracat odaklı olarak nitelendirilen otomotiv, demir-çelik, lastik, giyim-eşya ve dokumacılık sektörlerinin 2001 krizinden sonra istihdam açısından olumlu yönde etkilendikleri hesaplanmıştır. Öte yandan, bu sektörlerin tamamı 2008 krizinden sonra olumsuz yönde etkilendikleri ortaya çıkmaktadır. 2001 krizi sonrasında Avrupa ve Dünyanın diğer ülkelerine ihracat yapabilme kapasitesi bu sektörler açısından olumlu bir durum yaratırken 2008'deki küresel kriz bu sektörlerin ihracat yapabilme ve dolayısıyla da istihdam yaratma kapasitelerini engellemiştir.

500 büyük sanayi firmasının katma değer ve istihdam verileri kullanılarak yapılan bu çalışma Türkiye ekonomisinde tekelleşmenin arttığını ortaya

koymaktadır. Ayrıca, bazı sektörlerin istihdam yaratma açısından sınırlı katkıları olduğu da ortaya çıkmaktadır. Krizlerden etkilenme açısından da alt sektörlerin farklı tepkileri ortaya çıkabilmektedir. Dış dünyadan kaynaklanmayan krizler ihracat potansiyeline sahip firmaları daha da büyütürken ihracatçı olmayan firmaları olumsuz olarak etkilemektedir. İstihdam verileri kullanılarak 500 büyük firma içerisindeki sektörlerdeki firma sayıları incelendiğinde Türkiye ekonomisinin gelişmesine paralel olarak, az gelişmiş ülke ekonomik yapısına uygun firmaların (dokuma, giyim) sayılarının azaldığı görülürken, gelişkin ekonomi profiline uygun firmaların (otomotiv, elektrik) sayısının arttığı göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de sermayedarların daha sermaye yoğun sektörlerle yöneldikleri gibi daha sermaye yoğun üretim tekniklerine geçiş yapmaya çalıştıkları, özellikle kriz dönemlerinde bu yönelişi hızlandırdıkları ve tekelleşme eğilimlerini artırdıkları anlaşılmaktadır. Kriz, Türkiye ekonomisinin iç dinamiklerinden kaynaklandığında bu çabanın göreceli olarak kolay olduğu ancak küresel krizlerde ise sanayi sermayesinin bir bütün olarak hareket kabiliyetinin sınırlandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Mertter ve Ömer Yılmaz (2013), “Türkiye’de Sektörel İstihdam ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Shift-Share (Değişim Payı) Analizi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 63(2): 25-51.
- Arın, Tülay (1985), **Kapitalist Düzenleme, Birikim Rejimi ve Kriz (I): Gelişmiş Kapitalizm**, Onbirinci Tez Kitap Dizisi, Sayı 1.
- Becerem, Ertan (2003), “Bölgesel Kalkınma Analizlerinde Değişim Payı (Shift-Share) Yaklaşımı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(3): 27-48.
- Creamer, Daniel (1942), **Industrial Location and National Resources** (Washington: U.S. National Resource Planning Board).
- Demir, Ömer (1995), “Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserleri ve Katkıları”, **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 50(1): 155-172.
- Dişbudak, Cem (2009), “Kapitalizmde Krizin Sürekliliği: Türkiye Örneği”, **Eğitim, Bilim, Toplum**, 7(27): 55-77.

- DPT (2012), “Ekonomik Sosyal Göstergeler: 1950-2010”, <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFAD2D9676>, 10.09.2012.
- Dunn, Edgar S. (1960), “A Statistical and Analytical Technique for Regional Analysis”, **Regional Science**, 6(1): 97-112.
- Eşiyok, Ali B. (2013), “Türkiye İmalat Sanayinin Teknolojik Yapısı: Sürdürülebilir mi?”, **İktisat ve Toplum**, (31-32).
- İSO (2012), “1993-2010 Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu”, <http://www.iso.org.tr/GenelIslemler/TrackDownload.aspx?fileUrl=/tr%2FDocuments%2FArastirma%2FISO500%2F1-bbf-GecmisYillar.rar?redirected=1>, 10.09.2012.
- Kepenek, Yakup (2014), **Türkiye Ekonomisi**, 27. Baskı (Ankara: Remzi Kitabevi).
- Perloff, Harvey S., Edgar S. Dunn, Eric E. Lampard ve Richard F. Muth (1960), **Regions, Resources and Economic Growth** (Baltimore: The John Hopkins University Press).
- TÜİK (2012), “İstatistiksel Tablolar”, <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=istab>, 15.09.2012.
- TÜİK (2015), “Konularına Göre İstatistikler-GSYH”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=88&locale=tr>, 10.12.2015.